

Đổi mới phương pháp dạy học các môn khoa học xã hội và nhân văn theo hướng phát triển năng lực người học trong các trường quân đội hiện nay

ThS. NGUYỄN VĂN ĐỨC

Học viện Chính trị; Email: nguyenduchvt8x@gmail.com

Tóm tắt: Đổi mới phương pháp dạy học là quá trình người dạy tổ chức và hỗ trợ người học tự lĩnh hội tri thức, tự tích lũy kinh nghiệm, năng lực giải quyết vấn đề, đây chính là quá trình chuyển từ giáo dục thụ động sang giáo dục chủ động để phát triển toàn diện phẩm chất, năng lực của người học. Đổi mới phương pháp dạy và học các môn khoa học xã hội và nhân văn nhằm làm cho quá trình trang bị tri thức, phát triển thể giới quan, phương pháp luận của người học được nhanh hơn, hiệu quả hơn, đáp ứng mục tiêu, yêu cầu đào tạo.

Từ khóa: đổi mới phương pháp dạy học; phát triển năng lực người học; môn khoa học xã hội và nhân văn.

Thấm nhuần tư tưởng Chủ tịch Hồ Chí Minh về một nền giáo dục mới, chuyển từ nền giáo dục áp đặt của chủ nghĩa thực dân, sang một nền giáo dục mới của nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa (nay là Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam), nền giáo dục đó sẽ đào tạo nên những người công dân hữu ích cho nước Việt Nam, "một nền giáo dục làm phát triển hoàn toàn những năng lực sẵn có của các em"⁽¹⁾. Đó là nền giáo dục không chỉ trang bị cho người học những tri thức, giáo dục đạo đức, mà còn chăm lo phát triển những năng lực riêng có của mỗi cá nhân.

Đổi mới phương pháp dạy học theo hướng phát triển năng lực người học là quá trình làm thay đổi tương tác giữa người dạy và người học, tạo động lực, thành công cho quá trình dạy - học. Người dạy với vai trò chỉ đạo quá trình dạy học, không đơn thuần là người truyền đạt kiến thức hay "thợ giảng" mà còn là người thiết kế, tổ chức nhận thức, người hướng dẫn khoa học, thực hiện một cách có hiệu quả các chức năng giáo dục, nhằm phát triển các năng lực cho người học. Người học là nhân tố trung tâm của quá trình dạy học, hoạt động của người học là hoạt động chủ động, tự giác chiếm lĩnh các kiến thức khoa học, rèn luyện các kỹ xảo, kỹ năng nghiệp vụ chuyên ngành và hoạt động rèn luyện để trở thành các chuyên gia có thể đảm nhận vị trí việc làm theo mục tiêu đào tạo.

1. Vấn đề đổi mới phương pháp dạy học các môn khoa học xã hội và nhân văn theo hướng phát triển năng lực người học trong các trường quân đội

Nghị quyết Hội nghị lần thứ tám Ban Chấp hành

Trung ương Đảng (khóa XI) về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, đáp ứng yêu cầu công nghiệp hóa, hiện đại hóa trong điều kiện kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa và hội nhập quốc tế khẳng định⁽²⁾, cần tiếp tục đổi mới mạnh mẽ phương pháp dạy và học theo hướng hiện đại; phát huy tính tích cực, chủ động, sáng tạo và vận dụng kiến thức, kỹ năng của người học; khắc phục lối truyền thụ áp đặt một chiều, ghi nhớ máy móc.

Thứ nhất, đổi mới phương pháp dạy học hiệu quả cần bám sát mục tiêu và nội dung dạy học. Đây là quá trình thay đổi cách dạy, cách học để đạt đến mục tiêu nhanh nhất, hiệu quả nhất, trên cơ sở quan điểm lấy người học làm trung tâm. Giáo viên là người tổ chức quá trình nhận thức, hướng dẫn tự học, hướng dẫn học viên tìm tòi, khám phá tri thức mới, tự tích lũy kinh nghiệm, phát triển toàn diện phẩm chất, năng lực cho người học.

Thứ hai, đổi mới phương pháp dạy học trên cơ sở kết hợp phương pháp truyền thống với phương pháp hiện đại. Phương pháp kết hợp này đòi hỏi phát huy những yếu tố hợp lý, mặt tích cực của phương pháp dạy học truyền thống, đồng thời kết hợp sử dụng những phương pháp dạy học hiện đại, làm cho cách dạy và cách học có hiệu quả hơn. Tránh tư tưởng cực đoan, phủ định sạch trơn phương pháp dạy học truyền thống, tuyệt đối hóa phương pháp dạy học mới hoặc tư tưởng bảo thủ, ngại đổi mới, làm theo đường mòn lối cũ.

Thứ ba, phân chia hợp lý thời gian trong môn học, bài học, cần chia thời gian giữa phần bài giảng của

người dạy, phần thời gian người học tự nghiên cứu, phân trao đổi giữa giảng viên với học viên. Giảm tối đa việc truyền thụ một chiều, cung cấp kiến thức có sẵn. Tăng cường việc hướng dẫn, tổ chức, chỉ đạo người học chủ động, tích cực tư duy. Sử dụng linh hoạt mọi phương pháp, phương tiện dạy học, tạo điều kiện cho người học rèn luyện phương pháp tự học, tính chủ động, tự chủ của cá nhân.

Thứ tư, đổi mới phương pháp dạy học phải căn cứ vào thực tế của Nhà trường. Đổi mới phương pháp giảng dạy của giảng viên và đổi mới phương pháp học của học viên ở các trường quân đội phải căn cứ vào thực tế trình độ, năng lực, kinh nghiệm của đội ngũ giảng viên; căn cứ vào trình độ, năng lực thực tế của người học. Đồng thời, phải tính đến các điều kiện về cơ sở, vật chất, trang thiết bị bảo đảm cho việc đổi mới phương pháp dạy học.

2. Một số biện pháp đổi mới phương pháp dạy học các môn khoa học xã hội và nhân văn theo hướng phát triển năng lực người học trong các trường quân đội

Để thực hiện tốt mục tiêu về đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo theo Nghị quyết số 29-NQ/TW, thực hiện có hiệu quả vấn đề đổi mới phương pháp dạy học các môn khoa học xã hội và nhân văn theo hướng phát triển năng lực người học hiện nay, cần thực hiện đồng bộ nhiều nội dung, biện pháp, trong đó tập trung thực hiện tốt một số biện pháp sau:

Một là, tiếp tục nâng cao trình độ, năng lực cho đội ngũ giảng viên khoa học xã hội và nhân văn ở các trường quân đội. Đây là giải pháp quan trọng hàng đầu, quyết định đến việc đổi mới phương pháp giảng dạy ở các trường quân đội hiện nay. Hiệu quả đổi mới phương pháp dạy học bị chi phối bởi nhiều yếu tố, nhưng trước hết phụ thuộc vào trình độ, năng lực làm chủ nội dung dạy học.

Đối với các giảng viên giảng dạy ngành khoa học xã hội và nhân văn cần quán triệt, nhận thức rõ việc đổi mới phương pháp dạy học theo định hướng phát triển năng lực của người học là yêu cầu tất yếu hiện nay, nhằm đáp ứng yêu cầu đổi mới giáo dục, đào tạo và sự phát triển mạnh mẽ của khoa học công nghệ hiện nay. Đồng thời, mỗi giảng viên tích cực tự học, tự nghiên cứu, rèn luyện kỹ năng sư phạm, kỹ năng phối hợp linh hoạt các phương pháp tổ chức giảng

dạy, khả năng sử dụng phương tiện dạy học, qua đó, góp phần hoàn thiện năng lực sư phạm của bản thân.

Hai là, bồi dưỡng phương pháp tự học tích cực, chủ động cho người học.

Đây là biện pháp quan trọng, quyết định đến chất lượng, hiệu quả của đổi mới phương pháp dạy học các môn khoa học xã hội và nhân văn ở các nhà trường quân đội. Bởi, mọi biện pháp tác động từ bên ngoài chỉ có tác dụng khi người học - chủ thể của quá trình phát triển năng lực bản thân, tích cực, chủ động tiếp nhận và thay đổi phương pháp học để phát triển năng lực của mình.

Trong điều kiện phát triển mạnh mẽ của khoa học công nghệ, phương tiện dạy học, đòi hỏi người học phải chuyển đổi mạnh mẽ từ cách học thụ động sang cách học chủ động. Trước đây, do điều kiện tài liệu học tập, phương tiện hỗ trợ học tập hạn chế, nên cách học tập của người học chủ yếu thu nhận kiến thức từ giảng viên, ghi nhớ máy móc kiến thức, lời giảng của giảng viên, song việc hiểu, liên hệ, vận dụng các kiến thức đó vào thực tiễn cuộc sống thì khó thực hiện được...

Trong điều kiện hiện nay, người học chuyển sang học tập chủ động, là quá trình học viên dưới sự hướng dẫn của giảng viên tự tìm tòi, khai thác và xử lý thông tin để thu nhận tri thức. Học tập chủ động sẽ giúp người học có nhiều khả năng, nhiều phương án lựa chọn và giải quyết những nội dung học tập phù hợp, phát triển năng lực phân tích, đánh giá vấn đề một cách độc lập của người học.

Ngày nay với sự bùng nổ của thông tin, sự phát triển mạnh mẽ của các công cụ hỗ trợ học tập làm cho quá trình tự học của học viên mang tính độc lập, cá nhân hóa cao. Do đó, trong quá trình dạy học, giảng viên cần đổi mới phương pháp dạy theo hướng dạy giúp học viên cách tìm ra chân lý, giúp họ rèn luyện phương pháp suy nghĩ, tìm tòi, khám phá, dạy họ cách tự học, tự nghiên cứu. Đồng thời, đòi hỏi mỗi học viên phải xây dựng ý thức tự giác cao, có thái độ đúng, có mục đích, mục tiêu rõ ràng, có hệ thống kỹ năng tự học. Người học tự thiết kế kế hoạch, thực hiện kế hoạch học tập, tự điều chỉnh, tự kiểm tra, đánh giá của bản thân.

Ba là, kết hợp đa dạng các phương pháp, hình thức dạy học.

Đa dạng các phương pháp, hình thức dạy học là quá trình sử dụng một cách hợp lý nhiều phương

pháp, phương tiện dạy học, hình thức tổ chức dạy học khác nhau trong một bài học, một môn học, để đạt được hiệu quả cao. Trước hết, cần đa dạng hoá phương pháp giảng dạy các môn khoa học xã hội và nhân văn. Để kết hợp hiệu quả các phương pháp dạy học, người giảng viên trước hết cần nắm vững những đặc điểm, yêu cầu, ưu điểm, hạn chế của từng phương pháp và kết hợp một cách hợp lý trong quá trình giảng dạy. Mỗi phương pháp dạy học chỉ phát huy được tác dụng cao nhất khi nó được sử dụng phù hợp với từng hoàn cảnh, đối tượng học cụ thể.

Lựa chọn phương pháp giảng dạy các môn khoa học xã hội và nhân văn phù hợp để vừa bảo đảm trang bị kiến thức cơ bản, hệ thống, vừa hướng dẫn, kích thích được tính tích cực, sáng tạo của học viên. Điều đó đòi hỏi giảng viên khoa học xã hội và nhân văn trong quá trình giảng dạy phải kết hợp sử dụng nhuần nhuyễn cả phương pháp dạy học truyền thống và phương pháp dạy học hiện đại. Trong đó, kết hợp chặt chẽ giữa phương pháp dạy học truyền thống (phương pháp thuyết trình, đàm thoại, nêu vấn đề, gợi mở, các phương pháp trực quan) với các phương pháp dạy học mới (phương pháp học nhóm, đóng vai...) nhằm kích thích tư duy độc lập, sáng tạo của người học. Từ đó, giúp người học chiếm lĩnh tri thức, liên hệ nội dung bài học vào thực tiễn xã hội, hoạt động nghề nghiệp, góp phần hình thành các phẩm chất chính trị, tư tưởng, đạo đức, phẩm chất nghề nghiệp đáp ứng mục tiêu yêu cầu đào tạo.

Sử dụng phối hợp nhiều hình thức tổ chức dạy học các môn khoa học xã hội và nhân văn ở các trường quân đội. Trong đó, kết hợp hình thức dạy học trực tiếp với các hình thức dạy học trực tuyến, đi thực tế tham quan, trải nghiệm, viết bài thu hoạch. Nhờ đó nội dung học tập trở nên sinh động, hấp dẫn hơn, học viên hứng thú và có nhiều cơ hội tiếp thu bài học tốt hơn, tránh được sự đơn điệu, nhàm chán của bài học.

Bốn là, tăng cường trang thiết bị hiện đại hỗ trợ dạy học

Tăng cường trang thiết bị, phương tiện kỹ thuật hiện đại có ảnh hưởng rất lớn đến đổi mới phương pháp dạy học các môn khoa học xã hội và nhân văn ở các nhà trường quân đội. Hệ thống tài liệu, phương tiện tra cứu, phương tiện hỗ trợ học tập... có ảnh hưởng lớn đến quá trình chuẩn bị và tiến hành giảng dạy của giảng viên, ảnh hưởng rất lớn quá trình tự

học, tự nghiên cứu của học viên.

Các nhà trường cần đầu tư đồng bộ hệ thống máy chiếu, máy tính, giáo trình, tài liệu dạy học, nhất là tài liệu số. Giúp cho người dạy và người học có thể khai thác trong quá trình dạy học. Bên cạnh đó, các nhà trường cần tăng cường sử dụng các phần mềm dạy học cũng như các phương pháp dạy học sử dụng mạng điện tử (E-Learning) để người học có thể linh hoạt trong tiếp cận nội dung học tập. Đối với các môn học, bài học có tính đặc thù, các nhà trường, các khoa cần khuyến khích giảng viên tự làm các phương tiện, mô hình, công cụ dạy học để tăng hiệu quả từng bài giảng.

Trong giai đoạn hiện nay, trước yêu cầu đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo, yêu cầu nâng cao chất lượng dạy học các môn khoa học xã hội và nhân văn, sự phát triển mạnh mẽ của khoa học công nghệ, phương tiện dạy học, đặt ra vấn đề tất yếu phải đổi mới phương pháp dạy và học các môn khoa học xã hội và nhân văn. Đổi mới phương pháp dạy học là quá trình đặt ra yêu cầu ngày càng cao với cả giảng viên và học viên ở các nhà trường quân đội. Đòi hỏi giảng viên sử dụng nhiều phương pháp giảng dạy khác nhau để trang bị tri thức, kinh nghiệm, hướng dẫn học viên tự học, tự nghiên cứu. Đòi hỏi người học chuyển từ cách học thụ động sang cách học chủ động, tự thiết kế và thực hiện quá trình tự học để nắm kiến thức, tích lũy kinh nghiệm./.

(1) Hồ Chí Minh toàn tập (2011), T.4, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.40.

(2) Đảng Cộng sản Việt Nam (2013), *Văn kiện Hội nghị lần thứ tám Ban Chấp hành Trung ương khóa XI*, Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội, tr.128.

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Thủ tướng Chính phủ, Đề án "Nâng cao năng lực đội ngũ nhà giáo, cán bộ quản lý các cơ sở giáo dục đại học, đáp ứng yêu cầu đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục và đào tạo" theo Quyết định số 89/QĐ-TTg, ngày 18/01/2019.

2. Bộ Quốc phòng, Quyết định số 3525/QĐ-BQP ngày 03/8/2023 về việc Phê duyệt Đề án "Xây dựng đội ngũ nhà giáo, cán bộ quản lý giáo dục trong Quân đội giai đoạn 2023 - 2030 và những năm tiếp theo".

3. Quân uỷ Trung ương, Nghị quyết số 1657-NQ/QUTW ngày 20/12/2022 về "Đổi mới công tác giáo dục và đào tạo đáp ứng yêu cầu nhiệm vụ xây dựng Quân đội trong tình hình mới".